

УДК 32.019.5

Лазарович М., Лазарович Н.

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ У ФРОНТОВИХ УМОВАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1914 – ПОЧАТКУ 1915 РОКУ

Досліджено організацію, військовий вишкіл та бойові дії легіону УСС у другій половині 1914 – на початку 1915 р. Проаналізовано ідейно-політичну еволюцію в стрілецькому середовищі впродовж окресленого періоду, її форми та напрямки.

Ключові слова: *легіон УСС, російські загарбники, бої, героїзм, військові втрати.*

Виповнилося 100 років із того часу, коли завдяки ініціативі передових кіл галицько-українського суспільства, насамперед молоді, в Україні було відроджено національне військо – легіон Українських січових стрільців (УСС, усусуси, усуси). Це ознаменувало відновлення після тривалої перерви збройної боротьби за волю України. Діючи в надзвичайно складних умовах Першої світової війни, стрільці зуміли перетворити свій легіон у добре вишколену, фактично, українську військову формацію з національною символікою, власними одностроями й відзнаками, а також українською офіційною мовою та українською термінологією. Також із УСС пов'язані яскраві етапи наполегливої праці, спрямованої на пробудження й утвердження поміж українства почуття національної гідності, ідеї соборності й незалежності держави.

Відправившись із початком Першої світової війни на боротьбу «за волю України», УСС не були впевненими, що їм одразу вдасться реалізувати свою ідею. Проте вони були переконані, що мають використати шанс, який їм дала історія, для того, щоб закласти фундамент для подальших змагань за незалежність, або, бодай, заманіфестувати своє прагнення до волі перед світом і залишити для прийдешніх поколінь бойові традиції, що послужили б дороговказами на шляху до великої мети.

Одним із найважчих періодів існування легіону УСС були фронтові умови другої половини 1914 – початку 1915 р. Окреслена проблема ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній і зарубіжній історіографії, відтак стане об'єктом цієї статті. Її мета полягає в тому, щоб проаналізувати організацію, військовий вишкіл та бойові дії УСС, а також простежити ідейно-політичну еволюцію в їхньому середовищі впродовж визначеного періоду.

Серед досліджень обраної тематики слід відзначити праці Н. Гірняка [6], В. Гордієнка [7], О. Думіна [10], М. Заклинського [12; 13], М. Лазаровича [15–20], М. Литвина, К. Науменка [21], С. Ріпецького [24], М. Угриня-Безгрішного [26]

та ін. Джерельною базою статті є матеріали з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, Відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, а також опубліковані документи.

Легион УСС як окремих структурний підрозділ австрійської армії було організовано з початком Першої світової війни. У серпні 1914 р. на заклик новостворених Головної української ради* та Української бойової управи* до новітнього національного війська зголосилися близько 30 тис. добровольців з усієї Галичини. Однак австрійське командування, з недовірою ставлячись до патріотично настроєної української молоді та спонукуване польськими політичними колами, обмежило чисельність легіону до 2,5 тис., а на прохання відкликати з військ 100 старшин-українців виділило лише 16. Ядро легіону становили активісти січово-сокільського, пластунського та стрілецького руху, вчорашні гімназисти та студенти; були також викладачі, правники, митці, представники селянства тощо. Серед них І. Балюк, Д. Вітовський, С. Горук, Г. Коссак, Л. Лепкий, О. Назарук та ін. Першим офіційним командантом (командиром) легіону було призначено М. Галушинського, директора Рогатинської гімназії.

Після складання присяги українські добровольці вирушили до Закарпаття для організаційного оформлення і військового вишколу. Там, у селях Горонда та Страбичів поблизу Мукачєвого, 7 вересня 1914 р. легіон УСС було розділено на два з половиною курені (батальйони). Кожен курінь складався з чотирьох сотень, кожна сотня – з чотирьох чет (взводів). Незважаючи на те, що курені і сотні мали свої порядкові номери (римською цифрою позначався номер куреня, арабською цифрою – номер сотні), у повсякденному житті вони називалися за прізвищем команданта. І-й курінь очолив М. Волошин, сотні – В. Дідушок, Р. Дудинський, О. Будзиновський і Н. Гірняк, якого через хворобу згодом заміняли В. Сроковський та Е. Коник. II-м куренем командував Г. Коссак, сотнями – С. Горук, О. Семенюк, М. Баран, О. Букшований. У III-му півкурені отаманом був С. Шухевич, сотниками – Д. Вітовський і Т. Рожанковський, якого 9 вересня замінив І. Коссак.

Паралельно з реорганізацією було впорядковано Команду легіону УСС. Оскільки тодішній командант М. Галушинський, вирішуючи адміністративні проблеми, перебував у постійних роз'їздах, безпосереднє керівництво в період становлення стрілецької формації здійснював його заступник С. Томашівський. Йому допомагав ад'ютант Д. Катамай. Канцелярією легіону завідував М. Новаківський, а інтендантськими справами – Я. Индишевський разом зі своїм помічником А. Жилою.

Щодо військового вишколу УСС, то він тривав лише кілька днів. Російські війська, зайнявши всю Галичину, наступали в напрямі Угорщини, тому стрі-

* Міжпартійна політична організація, утворена 1 серпня 1914 р. для репрезентації галицьких українців Австро-Угорщини під час Першої світової війни. Головою Ради було обрано К. Левицького.

* Організаційно-координаційний центр легіону УСС.

льці, хоч і не зовсім підготовлені, мусили ставати до боротьби. Вже 10 вересня першою проти ворога виступила сотня В. Дідушка, яка у військовому відношенні, порівняно з іншими стрілецькими підрозділами, була найбільш вишколеною. В її складі переважали студенти й учні середніх шкіл, члени довоєнних стрілецьких товариств. Головним завданням сотні була охорона Верецького-Нижнього і Гусного перевалів. Через тиждень у район Сянок для розвідувальної й охоронної служби вирушила сотня О. Семенюка. 20 вересня на фронт відбула сотня О. Букшованого, яка з Мукачєвого залізницею добралася до Сваляви, а звідти – до Чинадієвого.

Першою бойове «хрещення» прийняла сотня Семенюка, дві чети якої – під проводом С. Пеленського та Б. Гнатєвича – 25 вересня на шляху з Турки до Сянок здійснили вдалий напад на російський кінний роз'їзд. Це, по суті, було перше збройне зіткнення українського війська з російськими загарбниками від часів битви під Полтавою в 1709 р. 27 вересня сотня Семенюка вела надзвичайно важкий бій за Сянки проти переважаючих сил противника. Він тривав від десятої години ранку до смеркання. Тоді само дві чети сотні Дідушка, якими командували М. Гнатюк та Л. Коберський, разом із мадярським підрозділом стримували російські загони біля Ботелки. 28 вересня сотня Семенюка боронила Ужокський перевал, а сотня Дідушка Веречки Вижні на шляху Стрий–Мукачів.

У перших боях легіон зазнав значних утрат: число вбитих, поранених та полонених стрільців сягнуло кількох десятків. Серед тих, хто ціною власного життя спричинився до відродження збройних визвольних змагань українського народу, були В. Грицина, І. Козьол, Д. Корінь, В. Чехут, І. Юріїв. У чистоті їхніх помислів, патріотизмі, бажанні вибороти для України державну незалежність сумніватися не доводиться. Одна з дівчат-добровольців до легіону УСС, студентка філософського факультету університету в Граці С. Галечко з цього приводу в своєму щоденнику 11 вересня 1914 р. зазначала: «Я на Закарпатті, в рядах Січових Стрільців. Дивний якийсь сон. Вісім днів їзди поїздом, три дні голодівки, примусова мандра по Мукачєві від 3-ї ночі до 8-ї ранку та приїзд до Горонди... Мої мрії здійснилися – працюю для України, йду кувати кращу долю... Кинула я книжки, науку, старий спокійний Грац, забула про рідню, про іспити й увесь світ... Крила вистрілили з рамен і лечу на стрічу сонцю золотому. Чи спалить воно мене, чи зігріє своїм вогнем?.. Завтра, позавтра може підємо вже в поле [на фронт. – Авт.], хто вернеться з дороги, не знаємо. Що там! Поки кров грає в жилах і серце б'ється сильно в грудях – вперед! Вперед! Поломимо скали, перепливемо ріки, спалимо вогнем молоді душі всі твердині, всі замки, всі ворожі думки і діла» [26, 103].

Проте патріотичний порив українського стрілецтва був сприйнятий австрійською стороною байдуже. Вона з настоорогою ставилася до ідеї самостійної України, а тому в її плани не входило формування сильного українського війська. Команданта УСС М. Галуциньського було попереджено, що Начальна команда армії (НКА) вважає кожний курінь самостійною бойовою одиницею, яка

має виконувати виключно накази НКА. А роль команданта УСС полягала тільки в доведенні цих наказів до командантів куренів [7, 14]. Однак у другій половині вересня НКА позбавила самостійності й курені. Їх фактично було ліквідовано, а сотні перетворено в окремі партизанські відділи по двадцять стрільців. Завдання цих відділів полягало в тому, щоб, непомітно пробравшись у тил російських військ, нищити телефонне і телеграфне сполучення, руйнувати залізницю, нападати на обози, невеликі відділи та штаби, сіяти паніку серед ворога [14, 304]. Всі двадцятки відправляли на чотири тижні й після виконання завдання вони мали зібратись у Горонді. Проте цей план, прийнятий усупереч волі стрілецтва, як виявилось, заздалегідь був приречений на провал. Він не враховував відсутності у стрільців досвіду ведення партизанських дій, відповідного вишколу, зокрема поводження з вибуховими матеріалами, необхідного обладнання та озброєння. Цілком імовірно, що поділ легіону на двадцятки був викликаний не стільки фронтовими потребами, як прагненням антиукраїнських сил ліквідувати формацію УСС. На заваді реалізації цих підступних намірів значною мірою став наступ росіян на позиції австрійської армії. Тому лише деяким відділам вдалося прорватися в тил ворога; більшість, зазнавши втрат при спробі перетнути лінію фронту, повернулася назад.

Переконавшись у нерéalності своїх планів, австрійське командування через два тижні припинило експерименти з двадцятками і наказало всім стрілецьким відділам зібратись у Чинадієвому. Після чергової реорганізації легіон УСС на початку жовтня у складі корпусної групи генерала П. Гофмана розгорнув наступ із Карпат на російські позиції. Долаючи сильний опір противника, стрільці спричинилися до звільнення Сколого, Болехова, Дрогобича, Борислава, Стрия, багатьох інших населених пунктів Галичини. Успішною, але кровопролитною була їхня боротьба за опанування низки важливих у воєнному відношенні карпатських узгір'їв. Зокрема, 28 жовтня сотня В. Сроковського в запеклому бою відбила в росіян гору Ключ біля Сколого. Учасник цього бою так описував його перебіг: «Стрільців щораз меншає. Одні поранені, інші вбиті. Нарешті головний приступ. Усі вцілілі швидко біжать уперед. Москалі подалися назад... одначе не всі це роблять. Багато москалів вискочило з окопів та наставило багнети проти нас; але стрільці в одну мить потрощили їм голови... Земля, червона від крові, густо вкрилася московськими трупами. Нарешті ми взяли московські окопи» [10, № 12, 104]. При цьому 13 стрільців загинули, 14 було поранено, між ними і командант сотні, якого замінив З. Носковський.

Кілька разів переходила з рук в руки гора Комарницька поблизу Синевідського. Її 26 жовтня здобула сотня В. Дідушка, але невдовзі австрійські частини втратили цей вигідний плацдарм. Рятувати ситуацію знову довелося усусам. 3 листопада сотні Дідушка та Дудинського сміливою атакою відбили втрачені позиції. Такою ж затятою була боротьба за гори Лиса, Залярська, Кобила.

Оцінюючи стрілецькі заслуги в жовтневому наступі 1914 р., один із його учасників четар Б. Гнатевич згодом відзначав: «У цій офензиві [*наступі*. – *Авт.*] легіон У. С. С. відіграв неабияку роллю. Правда він був числом невеликий,

зате склався з молодого вояцтва, витривалого на походи й на боеві труди. Таких стягів у корпусній групі багато не було. То й не диво, що сотні У. С. С. йшли в авангарді боєвих груп і скрізь бували перші. Можна сміливо сказати, що в тодішньому поході на фронті від Дрогобича до Болехова сотні У. С. С. відіграли першу роль. В історії стрілецтва заслуговує цей похід на окреме відмічення ще й тому, що стрільці вперше виступили, хоч і несутільно, а порозділювані на різні відтинки рухомого фронту, в більшому воєнному підприємстві. Він мав для цілого фронту переважливе стратегічне значіння й завдяки йому жовтнева офензива союзних армій осягнула свою мету. Вона знівечила московський плян удару на Берлін. У цьому поході стрілецьтво перейшло практичний воєнний курс, загартувалось до походів і воєнних трудів, які ждали його опісля. Тоді теж уперше ім'я Українських Січових Стрільців стало відоме між чужинцями» [14, 306–307]. Щоправда, ціна згаданих успіхів стрілецтва була надзвичайно високою – 31 вбитий, 86 поранених, 60 полонених [14, 309].

Тим часом російська армія, підтягнувши в район бойових дій свіжі сили та перекинувши туди з-під Перемишля найбоездатнішу 58-му піхотну дивізію, перейшла у контрнаступ. Австро-угорські війська змушені були відступити на карпатські перевали. Більшість сотень УСС на деякий час зосередилася в німецьких колоніях Аннаберг (Нагірному) і Феліціенталь (Долинівці) на Сколівщині. 10 листопада до стрільців прибув командувач 55-ї дивізії генерал Фляйшман, щоб особисто вручити їм бойові нагороди. Медалями Хоробрості II класу були відзначені старшини З. Носковський, Я. Струхманчук, О. Степанівна, вістун І. Андрух, а також С. Галечко, якій до того ж присвоїли звання підхорунжої [21, 13]. Вражений героїзмом передусім дівчат-січовичок генерал Фляйшман, звертаючись до них, зворушено зазначив: «Перший раз маю щастя винагородити медалією хоробрість жінки і тішить мене, що на вашій груді заблестить відзнака, яку досі лише вояк-мущина міг здобути» [25, 153]. Це було офіційне визнання австрійською владою бойової вартості легіону УСС, його ролі у так званій жовтневій офензиві.

Упродовж листопада 1914 – лютого 1915 р. легіон УСС переважно займав оборонну лінію на гірському хребті Бескид. Одним з основних його завдань була стежна (розвідувальна) служба на лінії Ужок–Лихобора–Верб'яж–Лавочне–Сенечів–Вишків. Про інтенсивність цієї служби свідчить той факт, що з однієї лише сотні С. Горука протягом п'яти днів було вислано 108 стеж [10, № 12, 108]. Стрільці мали слідкувати за російським військом, його розташуванням та переміщеннями і повідомляти про все вищому командуванню. Ставши, образно висловлюючись, «оком фронту», вони нерідко добували відомості, які викликали справжнє захоплення у військових колах. Серед провідників стеж найбільше прославилися І. Балюк, М. Мінчак, Г. Трух, А. Мельник, О. Левицький, М. Матчак, М. Опока та ін.

Проте одними лише стежами служба УСС не обмежувалася. Вони також брали участь у численних боях, здобували воєнний досвід і вже невдовзі, за визнанням австрійського командування, стали кращою фронтовою частиною

2-ї австрійської армії, що воювала в Карпатах. Це підтвердили бої під Тухольською (25 листопада), коли завдяки стрільцям на кілька днів було зупинено російський наступ, на Ужокському перевалі (1 січня 1915 р.) тощо. «Стрільці – се без переседи цвіт нації, – писав 1 грудня 1914 р. у своєму листі до члена Української бойової управи професора І. Боберського сотник УСС І. Коссак. – Добули слави – гідно заробили на сю славу і пошану. Хоть воєнне життя прямо страшне – радію, що в наших січових рядах – тих, що тут на полі бою кровцю молододу проливають, витворився гарний і милий настрій, гармонія, якої давніше не було. Се вже не діти, се правдиві потомки славного Запорозжя, се правдиві лицарі-воїки, а генерали не мають слів признання для їх героїських подвигів» [11, 378].

Значно важливішим завданням, ніж участь у бойових діях, було для легіону УСС його об'єднання в єдиний організм, здатний стати в майбутньому запорукою виборення української державності. Передумови такого об'єднання заклали передвоєнні стрілецькі товариства, що яскраво виявилось в Стрию відмовою добровольців приймати присягу на вірність Австрії. Тому здавалося, що в легіоні, де переважали представники інтелігенції, з перших же днів почнеться інтенсивна духовна, культурна та політична робота, яка згуртує стрілецькі ряди.

Однак насправді склалася ситуація, котра істотно утруднювала, а подекуди й унеможлиблювала реалізацію цього завдання щонайменше до весни 1915 р. По-перше, стрілецьтво було деморалізоване невдачами, які посипалися на нього (обмеження кількісного складу легіону, примусова присяга на вірність австрійському цісареві, втрата Галичини й таке інше), та становищем, в якому опинилися галицькі українці, в т. ч. рідні стрільців, на початку війни, коли їх мордували, з одного боку, австрійці та мадари за «русофільство», а з іншого росіяни – за «мазепинство».

По-друге, надзвичайно важкі фронтові умови, в яких опинилися УСС, особливо взимку 1914–1915 рр., коли мороз сягав понад тридцять градусів, і які призвели до великих фізичних жертв: на січень 1915 р. втрали легіону становили близько 46% від первісного складу [33, 9; 29, 46], а до березня вони зросли до 66–75% [6, 22; 24, 99]. Вістун М. Опока писав про ті часи: «Для нас не було ані одного променя надії. Ми перемінилися більше в воєнні машини. Замкнені далеко між високі гори, глибокі яри, понурі ліси. Самітні, а до того весь час у праці, часом у велечезнім фізичнім перемученні... Та найбільше боліла нас та безвиглядність у наших національних справах» [4].

По-третє, австрійська влада намагалася робити все, щоб не допустити перетворення легіону у військово-політичну формацію, розглядаючи при цьому план його ліквідації [30, 14 зв.; 23, 54; 10, № 12, 115–116]. Тому основну увагу стрільці зосередили передусім на збереженні новітнього українського війська. Не сприяли згуртуванню УСС і численні реорганізації їхньої частини, які здійснювало австрійське командування. Зокрема, не встигли стрільці оговтатися від сумнозвісного експерименту з поділом їх на двадцятки, як уже в листопаді легіон обмежили лише двома куренями під проводом С. Шухевича та С. Горука.

21 січня 1915 р. командантом УСС у полі призначили отамана Г. Коссака, а дотеперішнього керманіча М. Галушинського з незрозумілими повноваженнями відправили референтом у справах УСС до штабу генерала Гофмана. Невдовзі, згідно наказу від 14 березня 1915 р., НКА завдала стрільцтву нового підступного удару, скасувавши всю командну структуру легіону УСС та офіційно підпорядкувавши обидва курені, якими тепер командували Г. Коссак і С. Горук, відповідно 129-й і 130-й австрійським бригадам 55-ї дивізії генерала Фляйшмана; в організаційно-адміністративному плані стрільці підлягали команді XXV корпусу генерала Гофмана. Цим самим наказом було встановлено штатну чисельність УСС – 2200 стрільців і 48 старшин, яким присвоїли військові звання. Про поповнення особового складу мала дбати Запасна сотня під керівництвом сотника Н. Гірняка [24, 316–317; 21, 14]. Зазначені зміни значно обмежували самостійність легіону, принижували його політичне значення. Тому не дивно, що подібна політика Австрії викликала в стрілецькому середовищі значне невдоволення, яке серед окремих його представників інколи набирало крайніх форм. Так, брати В. і П. Дідушки пробували вести проросійську агітацію, а сотник М. Баран навіть перейшов до росіян [10, № 12, 108]. Щоправда, подібні факти були винятком і діставали належну відсіч стрілецького активу.

По-четверте, відсутність будь-якої допомоги стрільцтву, в т. ч. моральної, з боку українського політичного проводу. Перебравшись до Відня, Головна українська рада і Українська бойова управа фактично залишили легіон напризволяще в найважчі часи його існування (у цей час окремі українські політики узагалі відмовилися від поїздки до легіону УСС [34, 2–3]), оскільки тривалий період були далеко від подій, що вимагали активного і постійного їхнього втручання.

По-п'яте, тактичні непорозуміння в стрілецькому проводі. Одні, яких репрезентували отаман М. Галушинський і деякі старшини I-го куреня: Г. та І. Коссаки, Р. Дудинський, С. Горук, О. Букшований, – вважали, що стрілецьтво має маніфестувати свої переконання та ідею відвагою і бойовими подвигами, здобуваючи при цьому визнання австрійського командування [5, 10; 27, 19; 10, № 11, 127]. Інші, перш за все С. Шухевич, В. і П. Дідушки, Д. Вітовський, які представляли ідейну еліту стрілецьтва, вважаючи співпрацю з Австрією неминучим лихом, виступали за те, щоб УСС, по можливості, зберігали себе від втрат і, набираючись сил, чекали відповідного моменту для виконання свого покликання [32, 12; 27, 19]. Такі непорозуміння часто приводили до міжусобиць і не сприяли стрілецькій консолідації, зокрема, через них навесні 1915 р. покинув легіон УСС командант II-го куреня отаман С. Шухевич. Становище ускладнювалося й тим, що деякі старшини, переведені до УСС з австрійської армії, не розуміли призначення, завдань та мети стрілецької формації [29, 47–48 зв.; 33, 20–24; 31, 76–77] (нерідко при доборі старшин українські політики керувалися їх партійною приналежністю, а не професіоналізмом та ідейністю [22; 35, 27–28]), тому більше шкодили їй, як допомагали). Все це вело до песимізму в

стрілецькому середовищі, «коли здавалося, що вже все пропало» [2], й майже унеможливило ефективну організаційно-політичну працю.

Але такі настрої серед стрілецтва панували недовго – емоції відійшли на задній план, а тверезий розум підказував, що потрібно витримати. Бо хто, як не передвоєнна молодь, гостріше відчував біль за втраченим бойовим духом українців, хто глибше розумів необхідність новітніх визвольних традицій, які б поклали початок боротьби за власну державу?! І стрільці витримали ці перші, можливо, найтяжчі в їхньому житті випробування, зберігши цим легіон, а разом з ним і надію на краще. Як заявляв один зі стрілецьких ідеологів Т. Мельник: «Українська справа живе, бо живе в таборі УСС» [3]. Уже з 1915 р. тут почався процес духовного відродження. В стрілецькому загалі зміцніло почуття власної гідності, оскільки молодий ідейний стрілець дуже швидко набирився воєнного досвіду і ставав кращим вояком, ніж австрієць чи угорець. Один із німецьких генералів, захоплений стрілецькою відвагою, казав про УСС: «Мої баварці б'ються, як леви, а українці, як чорти» [6, 54]. Своєю боротьбою усуси здобули чимало відзначень і похвал, викликали пошану й симпатії союзників [29, 29; 33, 14–15, 26; 32, 20], і змусили рахуватися з собою навіть ворогів. Так, російське командування, характеризуючи стрільців у секретній директиві, наголошувало, що це «відборні війська, які називають себе українцями і мріють про відновлення самостійної Малоросії» [9, 46]. Оце відчуття власної вартісності викликало в стрілецтві гордість, що воно власною кров'ю в тяжких боях відновило українську військову традицію та відродило забуте вже ім'я українського вояка. У результаті, український легіон почав поступово перетворюватися з групи розрізнених молодих патріотів у єдиний організм, натхненний однією ідеєю.

З весни 1915 р. в стрілецькому середовищі розпочалася систематична ідейно-виховна та політична праця, що не припинялася до останніх днів існування легіону. Це можна пояснити тим, що визвольна ідея передвоєнного стрілецтва зі створенням та початком діяльності УСС перейшла в стадію реалізації, а тому потребувала нового осмислення й оцінки. Зважаючи на те, що тодішнє галицько-українське суспільство та його політичний провід не були готовими до виконання такого завдання, цю місію взяла на себе передова частина стрілецтва. Поштовхом до усталення та впорядкування згаданої праці став спільний постій двох куренів УСС біля гори Маківки, в селах Головецько та Грабовець на Сколівщині, напровесні 1915 р.

Вияви такої роботи були й раніше, зокрема, ще восени 1914 р. під час старшинських дискусій у Горонді сотник Д. Вітовський виклав своє бачення майбутнього України, шляхів досягнення її незалежності, устрою та інших аспектів. Підсумком його роздумів був висновок: «Якаби покищо не була, без розбору, коби тільки Самостійна Українська Держава, Одна, Неподільна!!!» [26, 110–115]. Але тоді це були поодинокі факти – тепер же вони набирали більш-менш системного характеру.

Відносний спокій на фронті та зосередження стрільців у двох сусідніх селах сприяли тіснішим контактам між вояками, ближчому взаємопізнанню, обмінні думками й планами. Тут під час жвавих дискусій на загальнополітичні та внутрішньострілецькі теми стрілецьтво дійшло переконання, що його головне завдання наспіє не тепер, у розпалі цієї війни, бо вона триває за існування австрійської монархії, а наприкінці її, коли обі ворожі сторони знесилилися і збройний виступ українців зможе відчутніше вплинути на вирішення української справи [1, 74]. Вже тоді УСС почали задумуватися над майбутньою проти-австрійською політичною акцією [13, 10–11].

Разом із цим, передова частина стрілецьтва усвідомлювала, що, якими б не були наслідки війни, після її закінчення весь тягар національної роботи спаде на неї [8; 12, 43]. В стрілецькому середовищі створили групу під керівництвом сотника Д. Вітовського та четаря І. Балюка, куди ввійшли старшини й окремі стрільці, що прагнули створити стрілецьку ідеологію. Було з'ясовано такі засади: «Наша мета – Незалежна і Соборна Українська Держава. Ми, військо України, йдемо до тієї мети слідами Мазепи і згідно із «Заповітом» Шевченка. Щоб ту важкодосяжну мету осягнути, треба готувати нашу молодь, виховувати її у військовому дусі, в почутті обов'язку щиро і повсякчасно працювати для добра України та в готовності стати у відповідну хвилину до збройної боротьби за неї» [28, 47].

Тоді само за ініціативою сотні Вітовського було започатковано стрілецький «Пресовий фонд», що мав стати основою для створення друкованого органу, котрий поширював би самостійницькі ідеї та гуртував навколо себе людей, головним чином після війни. УСС мали намір за допомогою цього органу постійно впливати на українське громадянство «в державницькому дусі та перевиховувати його» [30, 14 зв., 39 зв.; 13, 10]. Сам Д. Вітовський у листі від 6 березня 1915 р. писав із цього приводу до члена Української бойової управи І. Боберського: «І ті хлопці, що часом днями цілими голодують, ті люди, які знають, що, вернувшись додому, не будуть мати чим грішного тіла накрити, ті люди зі своєї нужденної платні роблять складку на свій орган... Тими думками заражуються інші сотні і заряджують збірку у себе...» [11, 278–279]. Впродовж семи місяців у фонд було зібрано 16 000 крон, що дало змогу профінансувати 44 номери часопису «Шляхи» [11, 399, 465–466], який виходив у 1915–1918 рр. як стрілецький орган. Таким був початок діяльності УСС з організації систематичної національно-державницької праці.

Одним із перших виявів, що засвідчив ідейне зростання стрілецької формації, став спільний лист стрільців сотні Вітовського до Президії Союзу визволення України* від 1 квітня 1915 р. В ньому було зазначено: «Може мило буде

* Союз визволення України – політична організація, заснована в серпні 1914 р. у Відні групою емігрантів зі Східної України (Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук, М. Залізник, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський). Програмними цілями СВУ було утворення самостійної Української держави, встановлення конституційної монархії, заснування демократичного устрою тощо. Союз вів активну пропагандистську та агітаційну роботу, домігся, щоб українські полонені в Австрії та Німеччині були виділені в окремі табори.

Вам дізнатися, що Ви не самотні в своїх змаганнях, що і ми не тільки жовніри, але і будучі горожани Вільної Самостійної України. Велика історична ідея перестала бути для нас лише переконанням, вона вросла в характер і душі наші, перейшла в діло, стала основним нервом життя нашого. Ми знаємо за що ідемо на труди і бої, за що лишаємо могили за собою... Ми свідомі цілі нашої на будуче і доріг, що ними йтимемо в життю своєму...» [2].

Отже, об'єднуючи кращі сили української молоді, захопленої ідеєю відбудови власної держави й об'єднання всіх гілок українського народу, легіон УСС у роки Першої світової війни перетворився у своєрідний військово-політичний організм, у середовищі якого тривав невпинний пошук найефективніших шляхів досягнення окресленої мети. Результати такої діяльності позитивно вплинули на весь подальший хід національного розвитку українського суспільства.

З почину УСС постали Українська галицька армія та київські Січові стрільці, які відіграли значну роль у національно-визвольних змаганнях 1917–1921 рр. Без масового героїзму стрілецтва, його самопожертви та подвижницької діяльності важко уявити формування Української військової організації, Організації українських націоналістів, Української повстанської армії...

У стрілецькій ідеї черпають насагу нинішні борці за волю України, які відважно захищають Батьківщину від віроломної агресії російської регулярної армії та російських терористів! Зокрема, спадкоємність добровольчої традиції УСС чітко прослідковується в таких сьогоденних українських військових підрозділах, сформованих із добровольців, як «Азов», «Айдар», «Дніпро», «Донбас», «Тернопіль» та ін.

Lazarovych M., Lazarovych N. The Ukrainian Sich Riflemen in wartime conditions in the second half of 1914 – beginning of 1915. Were investigated the problem of organization, military training and military actions Legion USS in the second half of 1914 – beginning of 1915. Analyzed the ideological and political evolution of the Ukrainian Sich Riflemen, its shape and direction.

Key words: Legion USS, Russian invaders, fighting, heroism, military losses.

Лазарович М., Лазарович Н. Украинские сечевые стрелцы в фронтовых условиях второй половины 1914 – начала 1915 года. Исследованы организация, военная подготовка и боевые действия легиона УСС во второй половине 1914 – начале 1915 г. Проанализированы идейно-политическая эволюция в стрелецкой среде в течение указанного периода, ее формы и направления.

Ключевые слова: легион УСС, российские захватчики, бои, героизм, военные потери.

Література

1. Бой. Українські Січові Стрільці (УСС) і Січові Стрільці (СС) [Текст] / Бой // Календар Червоної Калини на 1924 р. – Львів–Київ, 1923. – С. 68–78.
2. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. – Ф. 9 (Фонд окремих надходжень). – Од. зб. 4352. – Матеріали з історії УСС.
3. Вістник Союзу визволення України. – 1915. – 24 квіт.
4. Вістник Союзу визволення України. – 1916. – 6 січ.
5. *Галушинський М.* З Українськими Січовими Стрільцями. Спомини з років 1914–1915 [Текст] / М. Галушинський. – Львів : Діло, 1934. – 216 с.
6. *Гірняк Н.* Організація і духовий ріст Українських Січових Стрільців [Текст] / Н. Гірняк. – Філадельфія : Америка, 1955. – 84 с.
7. *Гордієнко В.* Українські Січові Стрільці [Текст] / В. Гордієнко. – Львів, 1990. – 48 с.
8. Діло. – 1915. – 8 трав.
9. *Доценко О.* Невідома сторінка з легенди про Українських Січових Стрільців [Текст] / О. Доценко // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1934 р. – Львів, 1933. – С. 44–51.
10. *Думін О.* Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918 [Текст] / О. Думін // Дзвін. – 1991. – № 11–12.
11. За волю України: Історичний збірник УСС. 1914–1964 [Текст] / за ред. С. Ріпецького. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1967. – 608 с.
12. *Заклинський М.* «А ми тую стрілецькую славу збережемо». Спомини з визвольної війни. Ч. I [Текст] / М. Заклинський. – Львів : Всесвіт, 1936. – 142 с.
13. *Заклинський М.* Дмитро Вітовський – громадянський діяч, стрілецький ідеолог, вождь Листопадового зриву, секретар військових справ ЗОУНР [Текст] / М. Заклинський. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1967. – 128 с.
14. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) [Текст] / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів та ін. ; упоряд. Б. Якимович. – [4-те вид., змін. і доп.] – Львів : Світ, 1992. – 712 с.
15. *Лазарович М. В.* «Гей, ви, стрільці січовії...» (Формування українського стрілецького руху в Галичині: причини, передумови, наслідки) [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2004. – 80 с. : іл.
16. *Лазарович М. В.* Культурно-просвітницька діяльність Українських січових стрільців у роки Першої світової війни [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Тайп, 2003. – 114 с. : іл.
17. *Лазарович М. В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Джура, 2005. – 592 с. : іл.
18. *Лазарович М. В.* «Машерують наші добровольці...» [Текст] / М. В. Лазарович, Н. А. Лазарович. – Тернопіль : Тайп, 2003. – 142 с. : іл.
19. *Лазарович М. В.* Українські Січові Стрільці: національно-політична та культурно-просвітницька діяльність [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 202 с.
20. *Лазарович М. В.* Чин легіону Українських січових стрільців на Тернопіллі (друга половина на 1915 – початок 1918 р.) [Текст] / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2012. – 224 с. : іл.
21. *Литвин М.* Українські січові стрільці [Текст] / М. Литвин, К. Науменко. – К. : Знання, 1992. – 48 с.
22. Новий час. – 1934. – № 181.
23. Про січовий рух [Текст] // Запорожець : Календар для народа на 1921 р. – Відень, 1920. – С. 14–54.

24. *Ріпецький С.* Українське Січове Стрілецтво. Визвольна ідея і збройний чин [Текст] / С. Ріпецький. – Нью-Йорк : Червона калина, 1956. – VII, 360 с.
25. *Трофим'як Б.* Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30-х років XIX ст. до 1939 р.) [Текст] : навч. посіб. / Б. Трофим'як. – К. : ІЗМН, 1997. – 424 с.
26. *Угрин-Безгрішній М.* Нарис історії Українських Січових Стрільців. Ч. 1 [Текст] / М. Угрин-Безгрішній. – Рогатин–Львів–Київ : Журавлі, 1923. – 128 с.
27. Українські Січові Стрільці 1914–1920 [Текст] / за ред. Б. Гнаткевича. – [репринт. відтвор. з вид. 1935 р.]. – Львів : Слово, 1991. – 160 с.
28. *Ходак І.* Дмитро Вітовський – провідник листопадового чину [Текст] / І. Ходак // Літопис Червоної Калини. – 1991. – № 2. – С. 45–49.
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 4465 т. (Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій і осіб). – Оп. 1. – Спр. 22. – Протоколи засідань членів Бойової Управи УСС у Відні за 1914 р.
30. ЦДАВО України. – Ф. 4465 т. – Оп. 1. – Спр. 23. – Протоколи засідань членів Бойової Управи УСС у Відні за 1916 р.
31. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі ЦДАЛ України). – Ф. 353 т. (Легіон Українських січових стрільців). – Оп. 1. – Спр. 7. – Матеріали до історії Легіону Українських січових стрільців (Реферати, листи та інше).
32. ЦДАЛ України. – Ф. 353 т. – Оп. 1. – Спр. 13. – Звіти Боберського І., Цегельського Л. і Сингалевича В. про стан частин УСС.
33. ЦДАЛ України. – Ф. 360 (Адвокат В. Старосольський). – Оп. 1. – Спр. 49. – Звернення, звіти, накази та інші документи про діяльність Української Бойової Управи УСС.
34. ЦДАЛ України. – Ф. 368 (С. Томашівський). – Оп. 1. – Спр. 145. – Листування з Управою УСС.
35. *Шухевич С.* Видиш, брате мій (8 місяців серед УСС-ів) [Текст] / С. Шухевич. – Львів : Червона Калина, 1930.